

Дуб В.Г.

Характеристика ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів

Дуб Віра Григорівна, викладач

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, м. Дрогобич, Україна

Анотація. У статті аналізується значення ціннісно-сислової сфери у контексті професійної підготовки студентської молоді, зокрема, майбутніх педагогів. Розкрито розуміння вченими понять "ціннісні орієнтації" та "особистісні смисли". Представлено результати емпіричного дослідження ціннісних орієнтацій та життєвих сфер майбутніх педагогів.

Ключові слова: цінності, ціннісні орієнтації, смисли, ціннісно-сислова сфера, майбутні педагоги.

Вступ. У сучасних умовах в українському суспільстві відбуваються глибокі зміни. Склалася ситуація, коли проходить процес руйнації одних ідеалів та цінностей, а побудова інших відбувається повільно. Це значною мірою впливає на систему освіти, яка відповідає за підготовку випускників шкіл та ВНЗ до успішної адаптації в нових умовах життя, навчання та професійної діяльності. Саме тому, становлення ціннісних орієнтацій, смислів та життєвих виборів особистості студента є однією із актуальних проблем у сучасних наукових пошуках. Особливо це стосується студентів, майбутніх педагогів.

Короткий аналіз публікацій по темі. Проблема становлення й розвитку ціннісно-сислової сфери майбутніх педагогів активно розглядається у філософській та психолого-педагогічній літературі. Проблему ціннісних якостей особистості, її життєвих смислів та їх розвиток у процесі навчання розглядають К. Абульханова-Славська, О. Асмолов, І. Бех, М. Боришевський, М. Вебер, Т. Вілюжаніна, Ж. Вірна, Д. Леонтєв, С. Максименко, М. Рокич, В. Ромеєць, Т. Титаренко, В. Франкл, З. Карпенко, Г. Радчук та ін. [1; 4; 7]. Достатньо змістовним є вивчення Т. Вілюжаніною динаміки ціннісно-сислової сфери в процесі професійного становлення майбутніх психологів [2], І. Галяном [3] – системи цінностей в процесі саморегуляції оціночних ставлень вчителя. Проблеми формування ціннісно-сислового відношення учителя до своєї професії розглянуті в дослідженнях Є. Мартинової. Ученими активно здійснюється пошук шляхів ефективного формування смисложиттєвих і професійно-педагогічних цінностей майбутніх педагогів.

Мета статті. З огляду на актуальність проблеми становлення ціннісно-сислової сфери майбутніх педагогів та недостатню її вивченість стає доречним теоретичне та емпіричне дослідження цінностей майбутніх педагогів.

Матеріали і методи. Для вивчення життєвих цінностей майбутніх педагогів ми використали такі методи: теоретичний аналіз вказаної проблеми на основі вивчення літературних джерел; психодіагностичні методи: авторська методика "Морфологічний тест життєвих цінностей (МТЖЦ)" В.Ф. Сопова та Л.В. Карпушиної [11].

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У процесі професійного навчання формуються певні структурно-змістовні особливості ціннісно-сислової сфери студентів, яка включає два основні компоненти – ціннісні орієнтації і систему особистісних смислів.

Ціннісні орієнтації особистості майбутнього вчителя – це такі соціальні цінності, які виступають для педагога в якості стратегічних цілей його діяльності, посідають визначальний щабель у мотиваційно-регулятивній системі поведінки та професійної діяльності і впливають на зміст і спрямованість його потреб, мотивів і інтересів.

Сучасні дослідники, незважаючи на багатогранність понять "цінності" та "ціннісні орієнтації", роблять спроби логічного обґрунтування їх змістової сутності та динаміки розвитку. Зокрема, З Карпенко зауважує, що "цінність є неодмінним корелятом психічного, що дозволяє вести мову про аксіопсихіку – ціннісно-сислову сферу особистості як репрезентанта цілісного зовнішньо-внутрішнього, суб'єктно-об'єктного доцільного зв'язку явищ, що узасаднює телеологізм як провідний методологічний принцип аксіологічної психології особистості" [4, с. 465]. Оволодіння індивідом своєю мотиваційно-сисловою сферою означає її усвідомлення, котре виступає механізмом самовизначення особистості.

У дослідженнях Є. Клімова [5], В. Шадрікова [13] ціннісні орієнтації виступають як важливий механізм регуляції діяльності. Найбільш яскраво ця роль системи ціннісних орієнтацій виявляється стосовно професійної діяльності. При цьому, професійно важливі якості стають похідними від моральних якостей людини, від ієрархії ціннісних орієнтацій.

М. Боришевський стверджує, що певна система цінностей втілюється, опредмечується в тих чи інших конкретних феноменах, пов'язаних із відповідними формами життєдіяльності у якій і здійснюється оволодіння цінностями, їх поступове перетворення з явища "зовнішнього" у явище "для себе", тобто відбувається переведення цінностей суспільних у цінності суб'єктно значущі для самого індивіда [1].

Розвиненість ціннісних орієнтирів у майбутнього викладача передбачає наявність у педагогічному мисленні ціннісного ставлення до таких основних компонентів професійно-педагогічної діяльності як: усвідомлення цілі навчально-виховної взаємодії, зацікавленість у самому процесі взаємодії та в його результатах; безумовне сприйняття особистості вихованця, прагнення допомогти в процесі його особистісного розвитку; наявність позитивної Я-концепції як сукупності уявлень про власні особистісні та професійні якості [12, с. 281].

Іншим компонентом ціннісно-сислової сфери особистості є система особистісних смислів. У психологічній науковій літературі поняття особистісного смислу трактується як усвідомлення людиною важливості певних об'єктів та явищ дійсності, що визнача-

ється їх роллю і місцем у житті та діяльності. Особистісний сенс є усвідомлюваною, важливою для особистості сукупністю знань про дії та вчинки людей, соціальні норми, ролі, цінності й ідеали.

Так, згідно із твердженнями Б. Братуся, сенс виступає у свідомості людини як те, що безпосередньо відображає і несе в собі її власні життєві відносини [9, с. 407-409].

Деяко іншим є розуміння поняття сенсу Д. Леонтьєвим. Він вважає сенс як складову образів сприймання відповідних об'єктів та уявлень, що відтворює їх життєвий сенс для суб'єкта і презентує його суб'єкту засобом емоційного оцінки образів та їх трансформацій [7, с.181].

Цікавою в контексті нашого дослідження є ціннісно-смыслова модель особистості вчителя, запропонована І. Ярмакеєвим [14], у якій системотвірним началом висунуто ціннісно-опосередковані професійно-смыслові орієнтації особистості. Згідно із запропонованою автором концепцією, основна увага у процесі формування особистості майбутнього вчителя повинна спрямовуватися на становлення і розвиток його смыслової сфери як центру професійно-особистісної саморегуляції на основі вільного, ціннісно-орієнтованого вибору, що забезпечує дійсну професійно-особистісну самореалізацію, свободу його професійно-особистісного самопрояву [13, с. 92].

Отже, сенси разом з цінностями є одними з основних складових ціннісно-смыслової сфери людини. Сенси виражають особистісне, суб'єктивне ставлення людини до світу. Зміст сенсу пов'язаний з відображенням взаємозв'язку людини зі світом, а своєї форми він набуває в діяльності та конкретній поведінці людини.

Розуміння ціннісно-смыслової сфери особистості як сукупності ціннісних орієнтацій, цінностей, смислів та інших смыслоутворювальних мотивів діяльності і поведінки підводить нас до визнання особливої значущості процесу її становлення в ході професійної підготовки. З огляду на це, ми провели емпіричне вивчення життєвих цінностей майбутніх педагогів.

До емпіричного дослідження загалом було залучено 89 студентів, що навчаються на педагогічному факультеті педагогічного університету. З них 57 осіб – студенти I курсу та 32 – студенти IV курсу.

Для вивчення життєвих цінностей майбутніх педагогів ми використали авторську методичку "Морфологічний тест життєвих цінностей (МТЖЦ)" В.Ф. Сопова та Л.В. Карпушиної.

Емпіричне вивчення цінностей дало можливість з'ясувати особливості суб'єктної ієрархії цінностей студентів – майбутніх педагогів 1-х та 4-х курсів (табл. 1).

Таблиця 1. Особливості ієрархії життєвих цінностей студентів університету

Життєві цінності	Показники 1 курсу (ранг і середнє значення)	Показники 4 курсу (ранг і середнє значення)
Розвиток себе	5 (40,20)	3 (41,81)
Духовна задоволеність	1 (41,12)	1 (42,41)
Креативність	8 (38,04)	6 (40,44)
Збереження власної індивідуальності	6 (39,26)	2 (41,97)
Досягнення	7 (38,19)	8 (38,28)
Власний престиж	4 (40,50)	4 (41,03)
Активні соціальні контакти	2 (40,98)	5 (40,75)
Матеріальне становище	3 (40,44)	7 (40,50)

Так, на основі застосування "Морфологічного тесту життєвих цінностей" В.Ф. Сопова і Л.В. Карпушиної, найважливішою цінністю для студентів-педагогів 1-го курсу університету є духовне задоволення, пріоритетність якого залишається незмінною і на 4-му курсі навчання. Це свідчить про прагнення отримувати моральне задоволення у всіх сферах життя, дотримуватись ідеалів у поглядах, етичних норм у поведінці й діяльності, що пов'язане, мабуть, зі змістом численних навчальних дисциплін як втіленням педагогічних ідеалів. На другому місці у досліджуваних 1-го курсу є соціальні контакти (нові друзі, знайомства, нове місце проживання, встановлення позитивних та дружніх відносин з іншими людьми). Це цілком пояснюється соціальною ситуацією адаптації відповідних респондентів до нової для них спільноти ВНЗ, академічної групи, студентських мікроколективів. Одне з перших місць посідає також матеріальне становище. Саме матеріальні аспекти стають особливо важливими у їхньому житті у зв'язку з початком нового, більш самостійного способу життя та здобуття освіти, яка для деяких з них є платною. Очевидно, матеріальне становище для студентів є певним засобом, необхідним

для реалізації інших життєвих потреб та цілей. Найбільш імовірно, що актуальність і велика значущість матеріального становища для сучасної студентської молоді обумовлена соціально-економічними процесами сьогодення, які, природно, знаходять своє відображення в їх ціннісно-смысловій сфері. Далі найбільш значущими для студентів-психологів є цінності власного престижу, розвитку себе, збереження індивідуальності, досягнення та креативність. Цінність креативності ж виявилася найменш значущою, що не є особливо сприятливим для професійного становлення майбутнього педагога. Така позиція є проявом незначних їхніх прагнень до саморозвитку, пригніченість творчих нахилів, стереотипність у поведінці та діяльності.

На 4-му курсі у студентів-педагогів серед найвищих місць крім духовного задоволення посідають також цінності збереження власної індивідуальності та саморозвиток. Така цінність як матеріальне становище уже не є однією з основних. Креативність також стала більш значущою цінністю ніж для першокурсників. Очевидно, що цінності професійного розвитку набувають вищого статусу, що свідчить про те, що під

час навчання відбувається інтеграція системи професійно значущих цінностей студентів, що, в свою чергу, є показником становлення ціннісно-сислової сфери майбутніх педагогів.

Для глибшого розуміння аспекту становлення ціннісно-сислової майбутніх педагогів необхідно проаналізувати суб'єкту ієрархію сфер самореалізації студентів (таблиця 2). Найважливішими для студентів-педагогів є сфери професійного життя і навчання, пріоритетність яких зберігається протягом всього пе-

ріоду навчання у ВНЗ. Бажання пізнавати особливості майбутньої діяльності, прагнучи підвищувати рівень своїх знань, розширювати кругозір, навчатися, розвиток професіоналізму є смыслом їхнього життя та засобом подальшого існування. А це є цілком закономірним і сприятливим для професійного становлення. Далі студенти надають перевагу сферам сімейного життя та захоплен. Сфери суспільного життя та фізичної активності виявилася для них найменш значущими.

Таблиця 2. Особливості ієрархії життєвих сфер студентів університету

Життєві сфери	Показники 1 курсу (ранг і середнє значення)	Показники 4 курсу (ранг і середнє значення)
Сфера професійного життя	2 (55,80)	1 (60,72)
Сфера навчання та освіти	1 (57,42)	2 (58,16)
Сфера сімейного життя	3 (54,00)	4 (55,16)
Сфера суспільного життя	5 (51,68)	5 (52,66)
Сфера захоплен	4 (52,79)	3 (56,13)
Сфера фізичної активності	6 (47,44)	6 (44,44)

Висновки. В результаті проведеного дослідження виявлено, що в студентів, майбутніх педагогів, важливою цінністю є духовність, яка не втрачає своєї значущості і на 4-му курсі навчання. Важливим є те, що у студентів 4-го курсу цінності професійного розвитку набувають вищого статусу, на відміну від 1-го курсу, де найважливішими для майбутніх педагогів є активні соціальні контакти та матеріальне становище. Слід звернути увагу на цінність креативності, яка, на жаль,

не є однією з необхідних цінностей для даних респондентів. Результати ж дослідження життєвих сфер для студентів 1-го та 4-го курсів виявилися майже однаковими. Майбутні педагоги пріоритетними визначають сфери професійного життя та навчання, що є позитивним у їхньому професійному становленні.

Подальші наукові пошуки передбачають визначення особистісних характеристик майбутніх педагогів як чинника розвитку ціннісно-сислової сфери.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Боришевський М.Й. Духовні цінності як детермінанта громадянського виховання особистості / М.Й. Боришевський // Цінності освіти і виховання. – К., 1997. – С. 21-25. *Boryshevskiy M.I. Dukhovni tsinnosti yak determinanta hromadyans'koho vykhovannya osobystosti [Spiritual values as a determinant of individual civic education] / M. I. Boryshevskiy // Tsinnosti osvity i vykhovannya. – K., 1997. – S. 21-25.*
2. Вілюжаніна Т.А. Динаміка ціннісно-сислової сфери особистості в процесі професійного становлення майбутніх психологів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: 19.00.07 "педагогічна та вікова психологія" / Т.А. Вілюжаніна. — Київ, 2006. — 22 с. *Vilyuzhanina T.A. Dynamika tsinnisno - smyslovoi sfery osobystosti v protsesi profesijnogo stanovlennya maybutnikh psykholohiv [Dynamics of value-semantic sphere of the individual in the process of becoming future psychologists]: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. psykol. nauk: 19.00.07 "pedagogichna i vikova psykholohiya" / T.A. Vilyuzhanina. – Kyiv, 2006. – 22 s.*
3. Галян І.М. Ціннісно-сислові аспекти особистості педагога / І.М. Галян // Проблеми розвитку системи соціальної роботи та неперервної освіти в Україні та за її межами. – Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Чернівці. – 2002. – С.43-47. *Halyan I.M. Tsinnisno - smyslovi aspekty osobystosti pedahoha [Value-semantic aspects of the personality of the teacher] / I.M. Halyan // Problemy rozvytku systemy sotsial'noyi roboty ta nepererвної osvity v Ukraini ta za yiyi mezhamy. – Materialy mizhnarodnoyi naukovo -praktichnoyi konferentsiyi . – Chernivtsi. – 2002. – S. 43-47.*
4. Карпенко З.С. Аксиологічна психологія особистості / З.С. Карпенко. – Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 2009. – 512 с. *Karpenko Z.S. Aksiolohichna psykholohiya osobystosti [Axiological personality psychology] / Z.S. Karpenko. – Ivano-Frankivsk: Lileya – NV, 2009. – 512 s.*
5. Климов Е.А. Общечеловеческие ценности глазами психолога-профессииоведа / Е.А.Климов // Психол. журнал. - 1993. - Т.14. - № 4. - С. 130-136. *Klimov Ye.A. Obshchechelovecheskiye tsemnosti glazami psikhologa-professioveda [Human values through the eyes of a psychologist - professioveda] / Ye. A. Klimov // Psikhol. zhurnal. – 1993. – T.14. – № 4. – S. 130-136.*
6. Краснорядцева О.М. Ценностная дитерминация профессионального поведения педагогов / О.М. Краснорядцева // Сибирский психологический журнал. - Томск, 1998. - № 7. - С. 25-29. *Krasnoryadtseva A.N. Tsennostnaya diterminatsiya professional'nogo povedeniya pedagogov [Valuable diterminatsiya professional conduct of teachers] / A.N. Krasnoryadtseva // Sibirskiy psikhologicheskij zhurnal. – Tomsk, 1998. – № 7. – S. 25-29.*
7. Леонтьев Д.А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности: 3-е изд., доп. / Д. А. Леонтьев. – М.: Смысл, 2007. - 511с. *Leont'ev D.A. Psikhologiya smysla: priroda, stroyeniye i dinamika smyslovoi real'nosti [Psychology sense : the nature , structure and dynamics of sense of reality]: 3-ye izd., Dop. / D.A. Leont'ev. – M.: Smysl, 2007. – 511s.*
8. Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник О.М. Степанов. – К.: "Академвидав", 2006. – 424 с. *Psikhologichna entsyklopediya [Psychological encyclopedia] / Avtor – ukladach A. M. Stepanov. – K.: "Akademvydav", 2006. – 424 s.*
9. Психология личности. Хрестоматия. – Самара: Издательский Дом «Бахрах - М», 2008. - Т. 1 - 512 с. *Psikhologiya lichnosti [Psychology of Personality]. Khrestomatiya. – Samara: Izdatel'skiy Dom " Bakhrakh – M ", 2008.–T. 1. – 512 s.*
10. Савош Г. Особистісно орієнтоване виховання – нова освітня філософія / Г. Савош // Вища освіта України. – 2006. – №1, додаток. – С. 29-34.

Savosh H. *Osobystisno oriyentovane vykhovannya – nova osvithnya filosofiya [Personality oriented education – a new educational philosophy]* / H. Savosh // *Vyshcha osvita Ukrainy*. – 2006. – №1, dodatok. – S. 29-34.

11. Сопов, В.Ф. Морфологический тест жизненных ценностей / В.Ф. Сопов, Л.В. Карпушина // *Прикладная психология*. – 2001. – № 4. – С. 9–30.

Sopov V.F. *Morfologicheskij test zhiznennykh tsennostey [Morphological test values in life]* / V.F. Sopov, L.V. Karpushina // *Prikladnaya psikhologiya*. – 2001. – № 4. – S. 9-30.

12. Ціннісно-смысловий універсум людини : монографія / за ред. канд. філос. наук О. О. Сердюк. – Донецьк: ТОВ "Юго-Восток, Лтд", 2007. – 290 с.

Tsinnisno-smyslovoyi universum lyudyny [Value - semantic universe of human]: monohrafiya / za red. kand. filos. nauk A.A. Serdyuk. – Donets'k: TOV "Yugo-Vostok, Ltd", 2007. – 290 s.

13. Шадриков В.Д. Введение в психологию: мотивация поведения / В.Д. Шадриков. - М.: Логос, 2003. - 210 с.

Shadrikov V.D. *Vvedeniye v psikhologiyu: motivatsiya povedeniya [Introduction to Psychology: motivation of behavior]* / V.D. Shadrikov. – M.: Logos, 2003. – 210 s.

14. Ярмакеев И.Э. Моделирование личности современного учителя: ценностно-смысловой аспект / И.Э. Ярмакеев. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2004. – 424 с.

Yarmakeyev I.E. *Modelirovaniye lichnosti sovremennogo uchite-lya: tsennostno - smyslovoy aspekt [Modelling personality of the modern teacher: value-semantic aspect]* / I.E. Yarmakeyev. – Kazan': Izd-vo Kazan. un-ta, 2004. – 424 s.

Dub V.H. Characteristic value orientations of future teachers.

Abstract. This article analyzes the importance of value- sense sphere in the context of training of students, including future teachers. Solved scientists understand the concepts of "value orientation" and "personal sense". The results of empirical research values and vital areas of future teachers.

Keywords: values, valued orientations, senses, valued-semantic sphere, future teachers

Дуб В.Г. Характеристика ценностных ориентаций будущих педагогов

Аннотация. В статье анализируется значение ценностно - смысловой сферы в контексте профессиональной подготовки студенческой молодежи, в частности , будущих педагогов. Раскрыто понимание учеными понятий "ценностные ориентации" и "личностные смыслы". Представлены результаты эмпирического исследования ценностных ориентаций и жизненных сфер будущих педагогов.

Ключевые слова: ценности, ценностные ориентации, ценностно-смысловая сфера, будущие педагоги